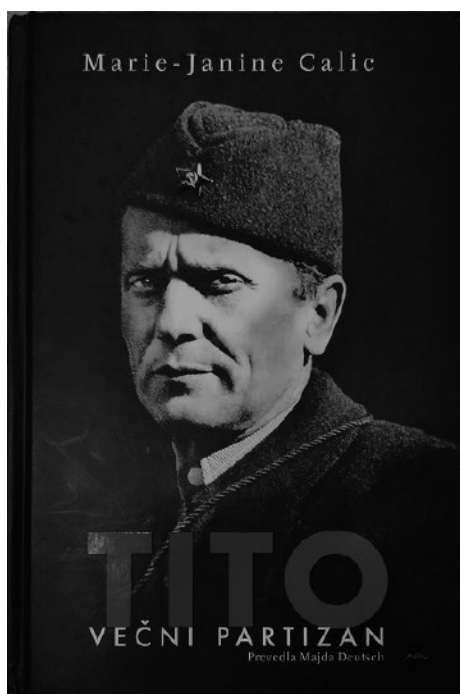

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

MARIE - JANINE CALIC: TITO – VEČNI PARTIZAN

Prevod Majda Deutsch, urednik dr.
Aljoša Harlamov, Cankarjeva založba,
Ljubljana 2024, 382 str.

Knjiga z naslovom *Tito – večni partizan* je v izvirniku izšla v nemščini že leta 2020 pri založbi Chiara in v zbirki Diktatorji 20. stoletja z naslovom *Tito: Der ewige Partisan*. Marie-Janine Calic je odlična poznavalka Jugovzhodne Evrope, redna profesorica zgodovine Vzhodne in Jugovzhodne Evrope na Univerzi v Münchnu. Danes velja za vodilno strokovnjakinjo za to tematiko v nemški akademski in diplomatsko

politični srenji. Po sporočilu založbe lahko na kratko povzamemo, da je »avtorica v tej celoviti osebni, zgodovinski in politični biografiji slavnega voditelja Tita kot zgodovinsko osebnost osvobodila preteklih projekcij in ga predstavila v svežem družbeno-političnem kontekstu«. V ospredju vsebine so tako oblika, delovanje in načini njegove vladavine kot tudi Tito kot osebnost, revolucionar, vojaški voditelj, prepričani komunist in državnik.

Vsi tisti, ki to tematiko nekoliko boljše pozna(m)jo, nad delom nis(m)o posebej navdušeni, saj smo pričakovali veliko več novega. Žal pa novih historičnih dejstev v knjigi praktično ni in to nam potrjuje tudi pregled uporabljene literature na koncu knjige. Avtorica se je poleg mnogih arhivskih virov (tudi nekaterih novih in zato ji moramo nekaj svežine o liku jugoslovanskega predsednika Tita vendarle priznati) naslonila na vsem dobro poznane jugoslovanske avtorje (Vladimir Dedijer, Ivo in Slavko Goldstein, Rodoljub Čolaković, Milovan Djilas, Edvard Kardelj, Dušan Bilandžić, Blažo Mandić, Pero Simić in drugi ter zajetna Titova zbrana dela), od slovenskih pa v glavnem na dr. Jožeta Pirjevca in njegovo knjigo *Tito in tovariši*. Težko bi torej ocenili, da gre za popolnoma novo, izvirno biografijo o pokojnem jugoslovanskem predsedniku in voditelju gibanja neuvršenih. Kljub temu je avtorici uspelo na precej sveži način in dokaj prepričljivo prikazati Josipa Broza kot nadvse

zanimivo osebnost, kot enkratnega in svojevrstnega politika, pragmatičnega komunista in stratega, ki je znal izkoristiti svoje talente in postal prepoznavna zgodovinska osebnost. To mu brez pomisleka priznava ne glede na vse, kar je bilo pri njegovem političnem in državniškem delovanju tudi negativnega. Avtorica ga je ocenila kot človeka, ki je bil zmožen tako dobrega kot slabega in v tem kontekstu ga oriše kot celovito zgodovinsko osebnost. Zdi se, da se s tem pridružuje mnogim piscem podobnih del, ki so Josipa Broza Tita uvrstili med vidnejše zgodovinske osebnosti novejšje zgodovine ne glede na očitke nasprotnikov te ocene, da je bil komunistični diktator in totalitarist. V zgodovino 20. stoletja se je zapisal in iz nje ga ni mogoče izbrisati. Vsem novodobnim (stereotipno enostranskim in brez vzročno-posledičnega pogleda na tokove dogajanja in časa v njegovem življenju) kritikam navkljub!

Že iz nepodpisanega uvoda h knjigi veje trditev, da je bil njen cilj Tita kot zgodovinsko osebnost osvoboditi preteklih projekcij in ga predstaviti v kontekstu njegovega časa. Poseben poudarek knjige je na intelektualnem kontekstu in na povezavi med zunanjo in notranjo politiko, enem od motorjev jugoslovanskega sistema. Ali je avtorici to res uspelo ali ne, bodo presodili bralci sami. Ti bodo najbrž tudi kritično ocenili trditev, da je *»nekdanja Jugoslavija samo v obdobju neposrednega komunističnega prevzema oblasti in na začetku izgradnje države delovala kot diktatura v ožjem smislu, torej kot totalitaristična vladavina, utemeljena na nasilju«* (čas takoj po zmagi nad nacifašizmom – op. avt.). Po prelomu s Stalinom in sovjetskim boljševistič-

nim modelom upravljanja z državo pa se je vzpostavil avtorski sistem nove vrste, ki se je sam od sebe (zlasti po letu 1953) zelo spreminjal in ustvarjal posebni, omejeni politični pluralizem (z delavskim samoupravljanjem vred – op. avt.).

Avtorica je knjigo razdelila na smiselna poglavja, začenši s Titovim rojstvom 7. maja 1892 v Kumrovcu, z njegovim otroštvom in mladostjo, ki sta v dobri meri vplivala na njegov osebnostni značaj, in knjigo zaključila z njegovo smrtjo 4. maja 1980 v Ljubljani. Na koncu je dodala še nekaj razmislekov o krvavem razpadu jugoslovanske države v devetdesetih letih minulega stoletja, ko ni bilo *»Tita po Titu«*, pač pa so prevladali nacionalistični interesi, ki so po Miloševičevi politiki *»velike Srbije«* sprožili še dodatni sunek nacionalističnih konfliktov na Hrvaškem in na Kosovu, medtem ko se je Slovenija na plebiscitu decembra 1990 pragmatično odločila za lastno državo in jo junija 1991 tudi razglasila. Žal pa se je krvavi razpad države najbolj kruto končal v BiH šele leta 1995, ko SFRJ ni bilo več na političnem zemljevidu Evrope. Tito pa je medtem še vedno ostajal v spominu množic, na kar avtorica v sklepnem poglavju znanstveno ne ravno preveč prepričljivo opozori in navaja nekatere vzroke za razpad SFRJ. Sicer pa skozi knjigo ocenjuje, da so se v *»Brozovem značaju strnila močna ideološka prepričanja in visoke osebne ambicije. Bil je prepričan (kar je pojasnjeval pisatelju in prijatelju Miroslavu Krleži – op. avt.), da je treba vztrajati na poti revolucije, pri tem pa jim pravo pot kaže marksizem – leninizem. Samega sebe je imel za pogumnega kapitana, vztrajnega in izkušenega krmarja na vihnem*

morju političnih razprav«. Pri tem je imelo pomembno vlogo tudi njegovo osebno življenje in s to trditvijo avtorice se moramo strinjati. Novih dejstev okoli Titove zasebnosti in osebnega življenja sicer v knjigi ni, a so posrečeno navedeni nekateri paberki iz dostopne literature, ki nam dopolnjujejo mozaično podobo pokojnega jugoslovanskega maršala. Nobena skrivnost in nič novega v knjigi ni, da je bila zanj »Sovjetska zveza prva in edina država, ki je udejanjala pravičnost in enakost, ideale, za katere je tvegala svoje življenje. Stvarnost, ki ni ustrezala njegovi zeleni sliki, je kot mnogo drugih razumel kot otroško bolezen sistema.« Za razliko od Stalina Tito ni bil psihopat, ki bi ustrahoval svojo okolico, ji pretil ali jo teroriziral. Imel je »zanesljiv občutek za ubranost,« je zapisala. Morda se bo komu zdelo še najbolj zanimivo njeno mnenje, da Tito z mnogimi revolucionarnimi potezami in tudi z usmrčitvami med NOB (ter posledično takoj po njej – op. avt.) ni hotel osebno imeti nič (spomladi leta 1942 je kot vrhovni poveljnik jugoslovanskih partizanov izdal ukaz, da se lahko izvršujejo nasilni ukrepi samo proti »zloglasnim zločincem«) in zato ni podpisal niti ene smrtno kazni. »Tisto, kar bi mu lahko škodilo,« mu je pozneje očital njegov sopotnik Aleksander Ranković, »smrtne kazni, požige vasi, vse, kar je bilo umazanega in slabega, je prepustil drugim«. Okoli tega so seveda mnenja zgodovinarjev deljena.

Kakorkoli že, Titova Jugoslavija je krvavo razpadla. Po mnenju Zahoda je bila nedemokratska, vendar je vključevala federalne kontrolne mehanizme, ki so bili nezdržljivi s totalitarnim »gospodstvom«, ki ga poznamo iz

centralistično vodenih držav. Svoje sta opravili tudi globalizacija in svetovna integracija ter velike politične spremembe na stari celini, od padca berlinskega zidu do razpada Sovjetske zveze. Tudi v jugoslovanskem prostoru so se pojavila nova gibanja z zahtevami po demokratizaciji in številne družbene skupine, ki so hotele soodločati in sodelovati v političnem življenju. V jugoslovanski zgodbi pa ne smemo pozabiti predvsem na neverjetno nagli razrast nacionalizma in večna nasprotja med Srbi in Albanci na Kosovu ter tudi med Srbi in Hrvati, ki so od nekdaj želeli nazaj svojo samostojno državo. Svoj delež so pri razpadu SFRJ pridodali še geostrateški interesi velikih svetovnih odločevalcev, da o preigravanju in kombinacijah obveščevalnih služb ne govorimo posebej. Ta vidik v sklepnem delu knjige nekoliko manjka in ga osebno pogrešam. Tito je namreč tozadevna preigravanja hudičevo dobro poznal in tudi doživljal na lastni koži. Njegovo »moskovsko obdobje« še vedno ni dočela razčiščeno in osvetljeno. Je bil ali ni bil agent sovjetske obveščevalne službe (in morda še katere – op. avt.) tudi v tej knjigi ni ne potrjeno in ne zanikano. Splet okoliščin mu je bil pač prizanesljiv in Stalinovim čistkam se je izognil ter mu leta 1948 »pokazal zobe«.

Čisto za konec nam avtorica oriše »titonostalgijo«. Tito je kljub številnim kritikam še štiri desetletja in pol po svoji smrti za mnoge ljudi idol in zato nepozabljen. Stoji v središču spominske kulture, s katero izražajo ljudje svojo žalost in melanholijo ob izgubi svoje domovine in svoje (romantizirane) preteklosti. »Bolj kot je politično in gospodarsko stanje v državah naslednicah SFRJ mračno, svetleje sveti njegova

zvezda. 'Jugonostalgija' zrcali globoko socialno negotovost, brezizhodnost in brezup, ki so po razpadu Jugoslavije doleteli mnoge ljudi. Sprememba sistema vse do danes ni izpolnila mnogih želja, upanja in obljub. Titonostalgija je zagrabila tudi mlajšo generacijo; mnogi namreč prezirajo novi nacionalizem, ki zastruplja skupno življenje in zamegljuje evropsko perspektivo.»

Titova vloga in moč v »pokojni« SFRJ se je v času spreminjala. Iz diktatorja v času revolucije je postal »mehak avtokrat«, ga je ocenila avtorica te knjige in dodala, da je proti koncu svojega življenja prevzel vlogo razsodnika med prepirajočimi se vodstvi republik in interesnih skupin. Menim, da ta njena trditev sloni bolj na trhlih argumentih, čeprav je res, da je s svojo avtoriteto poskušal do zadnjega vplivati na dogajanje, za katerega je najbrž slutil, da se ne bo dobro končalo. In se tudi ni, saj nobeni ukrepi niso več zalegli. Ne cenzura, ne sodne odločitve in ukrepi proti nasprotnikom komunizma in socializma, ne politični procesi in tudi ne likvidacije političnih sovražnikov (še zlasti med radikalnimi pripadniki hrvaške emigracije – op. avt.), ki jih je učinkovito opravila jugoslovanska tajna služba, za katero je med množicami do zadnjega ostalo ime »Udba«. Avtorica nam skratka skuša dopovedati, da je »*Titov demokratični socializem do konca obdržal svojo represivno usedlino*«.

Naj namesto sklepnih misli navedem razmišljanje prevajalke na tiskovni konferenci Cankarjeve založbe, na kateri je sodeloval tudi glavni urednik dr. Aljoša Harlamov. Prevajalka si-

cer živi v Gradcu in se je med drugim obregnila ob slovensko sedanje zanižanje pomena Josipa Broza Tita, kar se ji »kaže kot spreminjanje Titove ulice v Dunajsko, češ da to bolj kaže na povečevanje Avstro-Ogrske, omenila pa je tudi odstranjevanje Titovih slik oziroma portretov s sten. Po njenem opažanju ob prevajanju se ji Tito potrjuje kot velik državnik in človek. Pri knjigi je posebej poudarila mednarodni vidik in pogled od zunaj, kar potrjuje več sto knjig, publikacij, razprav ... tujih avtorjev. Med slovenskimi monografijami je menda le Pirjevčeva Tito in tovariši. Tudi sicer razen Edvarda Kardelja in zelo malo Borisa Kidriča okrog Tita ni Slovencev, ki bi kaj veljali, le še Louis Adamič, ki pa je v glavnem živel v ZDA«.¹

Marjan Toš

IMBRIH LUIČ: VRAČTVA VSAGDAŠNJA DOMAČA (1746)

Priredil Alojz Jembrih. Ozalj: Pučko otvoreno učilište Katarina Zrinska, 2022

Kajkavščina je eno največjih hrvaških narečij, ki ga govorijo na severnem, severozahodnem delu Hrvaške. Stara knjižna kajkavščina ima bogato literarno tradicijo, ki je dosegla vse funkcijske zvrsti jezika. Zato ima bogato ponudbo raznovrstnih knjižnih del.

Poleg več sto tiskanih knjig je mnogo kajkavskih knjižnih del ostalo v roko-

¹ Tuja monografija Tito – večni partizan, www.kritik.si/2024/09/ z dne 10. 1. 2025. Avtor besedila je dolgoletni Delov novinar, kritik in publicist Marijan Zlobec.